

ЕКОНОМІКА, МИСЛИВСТВОЗНАВСТВО

УДК 591.6(477.87)

Л. А. ПОТІШ¹, А. Л. ПОТІШ^{2*}**ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СТАН РЕСУРСІВ ХУТРОВИХ
У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

1. ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

2. Закарпатське обласне управління лісового та мисливського господарства

Досліджено динаміку чисельності хутрових в адміністративних межах Закарпатської області. Наводиться стислий систематичний огляд видів трьох рядів та аналіз їхніх кількісних параметрів протягом останніх 10 років. Досліджено поширення та стан використання поширених видів – зайця сірого та лисиці як основних об'єктів, які добувають мисливці Закарпатської області. Аргументовано аналізуються відомості про експлуатацію основних видів і використання інших. Оцінено промисловий потенціал окремих хутрових. Пропонується розширення видового переліку хутрових Закарпатської області включенням бобра європейського.

Ключові слова: хутрові, зайцеподібні, гризуни, хижі, динаміка чисельності, стан ресурсів.

Вступ. Хутрові Закарпаття – природний ресурс, який експлуатує на території області найбільша кількість мисливців. Статистична відомість 2ТП «Мисливство» містить інформацію про 21 вид хутрових і на сьогоднішній день залишається єдиним джерелом відомостей про кількісні показники чисельності популяцій та їхнє добування в Україні. Шість видів із цього переліку взято під охорону (Ruzhilenko 2009, Shevchenko & Shkvyrya 2009, Shkvyrya et al. 2009a, Shkvyrya et al. 2009b, Volokh & Rozhenko 2009a, Volokh & Rozhenko 2009b) і таким чином вилучено з експлуатації. Заєць сірий (*Lepus europaeus* Pallas, 1778), лисиця (*Vulpes vulpes* (Linnaeus, 1758)) – види, що використовуються як об'єкти спортивного полювання і мисливського господарства товариств мисливців та рибалок Закарпатської області. Інші види експлуатуються локально, несистематично, поодинокими мисливцями в різних частинах області.

Використання хутрових на території сучасного Закарпаття має давні традиції. В історичний період хутром куниці, лисиці сплачували податок (Lehoczky 1881), тобто заготівлю проводили промислово до кінця XIX століття. Першу спробу оцінювання хутрових, як ресурсу наводить у своїх працях І. І. Колюшев (Kolyushev 1957, 1964) який особливо ретельно оцінює потенціал їхньої експлуатації в промислових масштабах. І. І. Турянін (Turyanin 1972, 1974, 1975, 1988, Turyanin & Turyanin 2002) аналізує не тільки видовий склад хутрових різних систематичних груп, але й вивчає їх із зоонозного погляду, проводячи дослідження з вивчення комплексу ектопаразитів різних екологічних груп ссавців. Відомості про види цієї систематичної групи відбито переважно у фауністичних роботах (Sokur 1952, Sokur 1953, Polushina 1955, Tatarinov 1973, Tatarinov 1979, Zagorodnyuk 1999, Mashura & Mashura 2000, Vasidlov et al. 2001, Dovhanych 2004, Bashta & Potish 2007, Vodnar 2005, Potish & Bashta 2005, Potish 2006). Загалом, наприкінці XX століття дослідники менше уваги звертають на вивчення хутрових як природного ресурсу. Оцінювання кількісних параметрів не проводять, увагу акцентують на охоронному аспекті. Відсутність аналізу стану популяцій хутрових в останні десятиліття, їхньої експлуатації, особливостей біології призводить до необ'єктивного оцінювання існування природних популяцій окремих видів і навіть їхнього охоронного статусу. Залучення мисливців як джерела інформації про борсука, зокрема, дало змогу в період з 2000 по 2008 рр. провести широкомасштабні дослідження популяційної динаміки не тільки в межах Закарпатської області, але й загалом України. Як наслідок, охоронний статус виду змінено і вид виведено з Червоної книги. Очевидно, саме відсутність досліджень хутрових як природно ресурсу була причиною того, що в єдиному нормативному документі «Настанова з упорядкування мисливських угідь» (Nastanova 2002) Закарпатська рівнина не розглядається під час лісомисливського

* © Л. А. Потіш, А. Л. Потіш, 2017

районування як окрема одиниця і віднесена до Карпатської зони, хоча кліматичні умови рівнини суттєво відрізняються і більше характерні для Середньодунайської низовини.

Мета роботи – виявити особливості динаміки чисельності та стан ресурсів хутрових у природно-сільськогосподарських угіддях Закарпатської області за останні 10 років.

Матеріал та методи досліджень. Аналіз стану чисельності та використання популяції хутрових проводили згідно із зведеними відомостями Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства ЗТП «Мисливство» (2006–2016 рр.). Вивчення особливостей біології досліджували протягом 1997–2016 рр. шляхом власних спостережень за екологічною приуроченістю хутрових (участь у проведенні зимової та літньої таксації в Ужгородському, Мукачівському, Берегівському, В.Березнянському районах), аналізу «проектів організації мисливського господарства» мисливських товариств Закарпатської області всіх користувачів. Нами також було взято участь в обліках червонокнижних видів, яке проводило протягом 1999–2008 роках тодішнє Державне управління екології та охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області. Інформація наведена нами не в систематичному порядку, а згідно з формою ЗТП «Мисливство».

Результати та обговорення. У систематичному відношенні хутрові Закарпатської області охоплюють три ряди, вісім родин, чотирнадцять родів двадцять один вид. Такі види, як заєць сірий, білка звичайна (*Sciurus vulgaris* Linnaeus, 1758), бобер європейський (*Castor fiber* Linnaeus, 1758), ондатра (*Ondatra zibethicus* (Linnaeus, 1766)), собака єнотоподібний (*Nyctereutes procyonoides* Gray, 1834), шакал (*Canis aureus* Linnaeus, 1758), вовк сірий (*Canis lupus* Linnaeus, 1758), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes* (Linnaeus, 1758)), куниця кам'яна (*Martes foina* (Erxleben, 1777)), куниця лісова (*Martes martes* (Linnaeus, 1758)), норка американська (*Mustela vison* Schreber, 1777), тхір темний (*Mustela putorius* Linnaeus, 1758), борсук звичайний (*Meles meles* (Linnaeus, 1758)), загалом 13 видів можуть бути об'єктами спортивного полювання. Промислового значення не має жоден вид, але хутро обидвох куниць, лисиці звичайної, білки звичайної, ондатри та зайця сірого у 80-х рр. ХХ століття приймали заготівельники у невеликих розмірах. Зі зміною цінової політики на хутро заготівля хутра цих видів, як і інших, припинилась.

Привертає увагу поява двох нових видів хутрових – шакала та бобра європейського, ресурсний потенціал яких потребує детального вивчення. Ці два види з'явилися у складі фауни природно, без участі людини (Potish & Bashta 2005, Potish 2006). Подальше становлення їхніх популяцій у Закарпатській області має бути предметом окремих досліджень.

Популяції таких видів, як бабак, кріль дикий, ми не аналізували, оскільки ці види відсутні на території досліджень. Хутрові види, які мають охоронний статус, не мають експлуатаційного потенціалу, таким чином для мисливського господарства не мають практичного інтересу. Із загальної кількості тільки 11 видів хутрових (близько 50 %) мають практичний інтерес як об'єкти мисливського господарства та полювання.

Загальні кількісні характеристики облікових відомостей хутрових наведено на рис. 1.

Можна помітити, що навіть з урахуванням відносної достовірності облікової інформації обліковий діапазон становить 40 000–60 000 голів хутрових (див. рис. 1). Об'єктивнішими вважаємо відомості добування (Potish 2016). Винятком є дані за 2011 р., достовірність яких викликає сумніви. Загалом мисливці Закарпатської області вилучають від 10,9 до 36,2 % облікованих хутрових при середньому значенні 14,6 %.

Для точнішої характеристики стану популяцій окремих видів нами проаналізовано відомості про їхнє добування за останні десять років. На території Закарпатської області експлуатують лише шість видів хутрових: зайця сірого, лисицю звичайну, куницю (без уточнення виду), ондатру, білку, вовка (рис. 2). Їх можна вважати основними видами мисливського господарства.

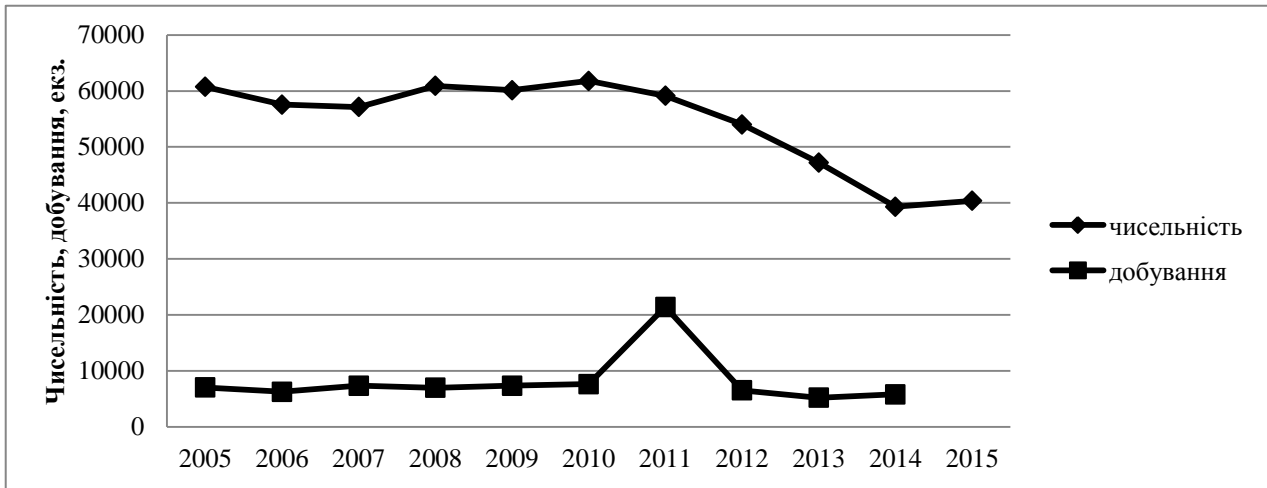

Рис. 1 – Чисельність і добування хутрових на території Закарпатської області в 2005–2015 рр.

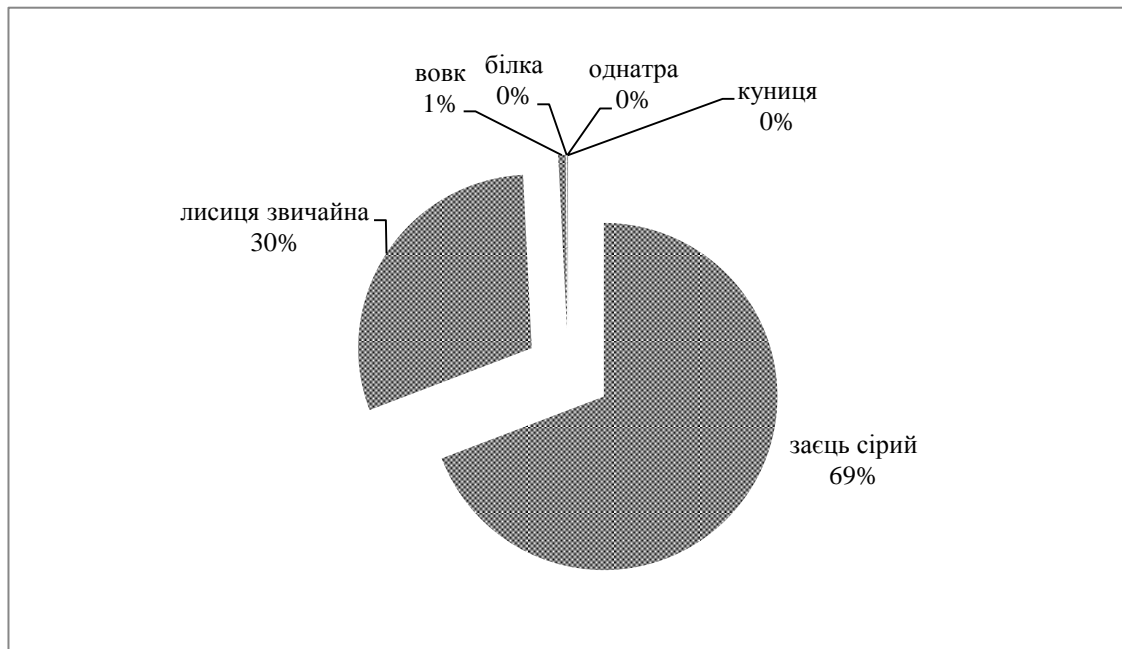

Рис. 2 – Використання хутрових на території Закарпатської області

Як бачимо з рис. 2, основними видами хутрових, яких добувають на території мисливських угідь Закарпатської області, є заєць сірий та лисиця звичайна. Частка інших видів мізерна і не є предметом дискусії щодо перспектив використання. Аналізуючи отримані дані, можна вести полеміку щодо достовірності або об'єктивності відомостей. Доведеним залишається факт, що заєць сірий є основним об'єктом полювання серед хутрових. Лисиця звичайна – супутній вид, хоча частка цього виду у добуванні в порівнянні з іншими шкідливими для мисливського господарства видами є значно заниженою.

Висновки. Із двадцяти одного виду хутрових, щодо яких наявна статистична звітність 2ТП «Мисливство», мисливці активно експлуатують лише два види. Облікові відомості користувачів мисливських угідь можливо використовувати для розроблення нормативних документів ведення мисливського господарства з урахуванням досліджень біології та екології мисливських видів хутрових. Дані щодо добування хутрових можуть стати основою для уточнення лісомисливського районування України.

В останні десятиліття визначено поширення ареалу шакала та бобра європейського. Бобер європейський розселився по всій території області та є потенційним для ліцензійного

добування видом хутрових. Шакал, розселившись територією Угорщини, на Закарпатті потрапив в екстремальні екологічні умови північної частини Паннонської низовини, і його перебування на цій території має ознаки вселення.

Стан популяцій інших видів хутрових, згідно з відомостями добування, є стабільним і потребує моніторингу. До «карпатської зони» лісомисливського районування пропонується включити підзону «закарпатська рівнина» із визначенням оптимальної щільності, розрахунку річного приросту та визначення експлуатаційних та інших нормативних документів для хутрових.

На наш погляд, Закарпатському обласному управлінню лісового та мисливського господарства доцільно як експеримент протягом п'яти років провести ліцензійне добування обох видів куниць, що дасть змогу накопичити інформацію про природний потенціал цих цінних хутрових і розробити заходи з підвищення їхньої чисельності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Bashta, A-T. V., Potish, L. A.* 2007. Ssavtsi Zakarpats'koyi oblasti [Mammals of Transcarpathia]. Lviv, 257 p. (in Ukrainian).
- Bodnar, V. V.* 2005. Yenotovydnny sobaka, *Nyctereutes procyonoides* (Mammalia, Canidae), u Zakarpatti Ukrayina [Raccoon dog *Nyctereutes procyonoides* (Mammalia, Canidae) in Transcarpathia]. Vestnik zoologii, 39(6): 36 (in Ukrainian).
- Dovhanych, Ya. O.* 2004. Stan populyatsiy velykykh khyzhykh ssavtsiv u Karpatakh ta pidvyshchennya roli zapovidnyka u yikh zberezheni [Present state of large carnivore population in Carpathians and protection role of reserve territories]. Naukovi zapiski derzavnogo prirodnoznavchoho museu, 20: 51–58 (in Ukrainian).
- Kolyushev, I. I.* 1957. O vertikalnom rasprostraneni mlekopitayuschikh Zakarpatya [Elevation distribution of mammals in Transcarpathia]. Doklady i soobscheniya UzDU [Materials of conferences of UzDU], 1: 29–30 (in Russian).
- Kolyushev, I. I.* 1964. Khrebetni tvaryny Ukrayins'kykh Karpat i yikh hospodars'ke znachennya [Vertebrata of Ukrainian Carpathians, practical aspects]. In: Okhoronyaymo pryrodu [Nature protection], Uzhgorod, p. 176-191 (in Ukrainian).
- Lehoczky, T.* 1881. Beregvarmegye Monographia I. Ungvarett, 463a. (in Hungarian).
- Mashura, V. M. and Mashura, V. V.* 2000. Do pytannya dynamiky chysel'nosti *Canis lupus* L. i *Ursus arctos* L. na terytoriyi Zakarpats'koyi oblasti [Population status of *Canis lupus* L. and *Ursus arctos* L. in Transcarpathion region]. Naukovyy visnyk UzH DU. Seria Biologiya, 8: 198–199 (in Ukrainian).
- Nastonova z uporyadkuvannya myslyvs'kykh uhid'* [Recommendation of game management]. 2002. Kyiv, 113 p. (in Ukrainian).
- Polushina, N. A.* 1955. Ekologiya, rasprostranenie i narodnokhozyaystvennoe znachenie semeystva kun'ikh zapadnykh oblastey Ukrainskoy SSR [Ecology, present state and practical use of Mustelidae in West Ukraine]. Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. biol. nauk [Extended abstract of PhD dissertation]. Lviv, 14 p. (in Russian).
- Potish L. A.* 2006. Shakal, *Canis aureus* (Mammalia, Carnivora) – novyy vyd fauny Zakarpattya, Ukrayina [Jackal *Canis aureus* (Mammalia, Carnivora) is a new species of fauna of Transcarpathia, Ukraine]. Vestnik zoologii, 40: 80 (in Ukrainian).
- Potish, L. A.* 2016. Myslyvs'ka fauna Zakarpattya, stan populyatsiy ta perspektyvy vykorystannya. [Electronic resource]. In: materialy I Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi internet - konferentsiyi "Stan i perspektyvy pryrodokorystuvannya v Ukrayini". Uzhgorod, UzNU, p. 43–49. Available from: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/9212> (last accessed date 17.02.2017) (in Ukrainian).
- Potish L. A. and Bashta, A-T. V.* 2005. Znakhidky bobra *Castor fiber* ta yenotovydnoho sobaky *Nyctereutes procyonoides* v Zakarpats'kiy oblasti [New data of beaver *Castor fiber* and raccoon dog *Nyctereutes procyonoides* in Transcarpathia]. Naukovi visnyk UzDU. Seria Biologiya, 16: 179 (in Ukrainian).
- Ruzhilenko, N. S.* 2009. Tkhir temnyy *Mustela putorius* Linnaeus, 1758 [Black polecat *Mustela putorius* Linnaeus, 1758]. In: I. A. Akimov (Ed.). Chervona knyga Ukrayiny. Tvarynnyy svit [Red Book of Ukraine. Animals]. Kyiv, Globalkonsalting, p. 542 (in Ukrainian).
- Shevchenko, L. S. and Shkvyrya, M. G.* 2009. Vedmid' buryy (*Ursus arctos* (Linnaeus, 1758)) [Brown bear (*Ursus arctos* (Linnaeus, 1758))] In: I. A. Akimov (Ed.). Chervona knyga Ukrayiny. Tvarynnyy svit [Red Book of Ukraine. Animals]. Kyiv, Globalkonsalting, p. 537 (in Ukrainian).
- Shkvyrya, M. G., Shevchenko, L. S., Potish, L. A.* 2009a. Kit lisovyy *Felis silvestris* Schreber, 1775 [Wild cat *Felis silvestris* Schreber, 1775]. In: I. A. Akimov (Ed.). Chervona knyga Ukrayiny. Tvarynnyy svit [Red Book of Ukraine. Animals]. Kyiv, Globalkonsalting, p. 545 (in Ukrainian).
- Shkvyrya, M. G., Shevchenko, L. S., Potish, L. A.* 2009b. Rys' *Lynx lynx* (Linnaeus, 1758) [Eurasian lynx *Lynx lynx* (Linnaeus, 1758)]. In: I. A. Akimov (Ed.). Chervona knyga Ukrayiny. Tvarynnyy svit [Red Book of Ukraine. Animals]. Kyiv, Globalkonsalting, p. 546 (in Ukrainian).

- Sokur, I. T.* 1952. Zviri Radyans'kykh Karpat i yikh hospodars'ke znachennya [Mammals of soviet Carpathians, practical use]. Kyiv, 68 p. (in Ukrainian).
- Sokur, I. T.* 1953. Aklimatyziatsiya i rozvedennya khutrovykh zviriv na Ukrayini [Acclimatization and farming of fur animals in Ukraine]. Kyiv, 78 p. (in Ukrainian).
- Tatarinov, K. A.* 1973. Fauna khrebetnykh zakhodu Ukrayiny: ekolohiya, znachennya, okhorona [Fauna of vertebrates of West Ukraine: ecology, importance and protection]. Lviv, 258 p. (in Ukrainian).
- Tatarinov, K. A.* 1979. Populyatsii evropeyskoy norki i lesnoy koshki v Karpatakh [European mink and wild cat in Carpathians]. In: *Ekologicheskie osnovy okhrany i ratsional'nogo ispol'zovaniya khishchnykh mlekopitayushchikh*. Moscow, p. 345–346 (in Russian).
- Turyanin, I. I.* 1972. Zveri Sovetskikh Karpat, ikh khozyaystvennoe i zooparazitologicheskoe znachenie [Mammals of Soviet Carpathians, their practical and zooparasitological use]. Avtoref. dys. na zdotbuttya nauk. stupenya d-ra biol. nauk [Extended abstract of Doctor's dissertation]. Kyiv, 40 p. (in Russian).
- Turyanin, I. I.* 1974. Promyslovi zviri Radyans'kykh Karpat [Animals resources in Soviet Carpathians]. Uzhgorod, 90 p. (in Ukrainian).
- Turyanin, I. I.* 1975. Khutrovo-promyslovi zviri ta myslyvs'ki ptakhy Karpat [Fur animals and game birds of Carpathians]. Uzhgorod, 176 p. (in Ukrainian).
- Turyanin, I. I.* 1988. Koshach'y Ukraynskykh Karpat [Felidae of Ukrainian Carpathians]. In: *Izuchenost teriofauny Ukrainy, yeyo ratsionalnoye ispolzovanie i okhrana*. Kyiv, Naukova dumka, p. 91–95 (in Ukrainian).
- Turyanin, I. and Turyanin, Ya.* 2002. Biologia i suchasnyy stan zaytsya-rusaka (*Lepus europaeus* Pall.) v Zakarpatskiy oblasti [Biology and present state of European hare (*Lepus europaeus* Pall.) in Transcarpathia]. *Zeleni Karpaty* [Green Carpathians], 1–2: 49 (in Ukrainian).
- Vasidlov, Yu., Novak, S., Mislayek, R.* 2001. Vovk u Karpatakh [Wolf in Carpathians]. Ivano-Frankivsk, Siversiya, 72 p. (in Ukrainian).
- Volokh, A. M. and Rozhenko, M. V.* 2009a. Norka yevropeyska *Mustela lutreola* Linnaeus, 1758 [European mink *Mustela lutreola* Linnaeus, 1758]. In: *I. A. Akimov (Ed.). Chervona knyga Ukrayiny. Tvarynnyy svit* [Red Book of Ukraine. Animals]. Kyiv, Globalkonsalting, p. 540 (in Ukrainian).
- Volokh, A. M., Rozhenko, M. V.* 2009b. Vydra richkova *Lutra lutra* (Linnaeus, 1758) [Eurasian river otter *Lutra lutra* (Linnaeus, 1758)]. In: *I. A. Akimov (Ed.). Chervona knyga Ukrayiny. Tvarynnyy svit* [Red Book of Ukraine. Animals]. Kyiv, Globalkonsalting, p. 543 (in Ukrainian).
- Zagorodnyuk, I. V.* 1999. Kontrol'nyy spysok teriofauny Ukrayiny [Data list of mammals of Ukraine]. *Pratsi terioshkoly* [Terioshcool materials], 2: 202–210 (in Ukrainian).

Potish L. A.¹, Potish A. L.²

POPULATION DYNAMICS AND CURRENT STATUS OF FUR ANIMALS RESOURCES IN TRANSCARPATHIAN REGION

1. SHEE "Uzhgorod National University"

2. Transcarpathian Forest and Game Management Administration

Population dynamics, current status of fur animals was studied in the Transcarpathian administrative region. A brief systematic review and analysis of quantitative parameters are presented for the last 10 years. Attention is paid to possible reasons of low population of protected species of fur animals. Distribution and status of exploitation of the European hare and fox are investigated as the basic species that are used by the hunters of the Transcarpathian region. Data of using of basic species and estimation of industrial capacity are given. It is suggested to include European beaver into the list of fur species of the Transcarpathian region and to correct Carpathian forest and hunting zone by including Transcarpathian lowland subzone.

К е у w o r d s : fur animals, double-toothed rodents, simple-toothed rodents, carnivores, quantity dynamics, status of resources.

Потиш Л. А.¹, Потіш А. Л.²

ДИНАМІКА ЧИСЛЕННОСТІ І СОСТАННЯ РЕСУРСІВ ПУШНИХ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1. ГВУЗ «Ужгородський національний університет»

2. Закарпатське обласне управління лісного і охотничього господарства

Изучена динамика численности пушных в пределах Закарпатской административной области. Приводится краткий систематический обзор и анализ количественных параметров за последние 10 лет. Обращается внимание на возможные причины низкой численности краснокнижных видов пушных. Исследовано распространение и состояние эксплуатации зайца-русака, лисы – основных объектов, которые используются охотниками Закарпатской области. Приводятся данные по использованию основных видов, оценке промышленного потенциала. Предлагается дополнение видового состава пушных Закарпатской области за счёт включения в состав бобра европейского.

К л ю ч е в ы е с л о в а : пушные, зайцеобразные, грызуны, хищные, динамика численности, состояние ресурсов.

E-mail: ludvig.potish@uzhnu.edu.ua, adalbertpotish@gmail.com

Одержано редколлегією 20.02.2017